

Štěpán Matuška
Sókratovské tázání jako východisko péče o duši u Jana Patočky
(diplomová práce na ETF UK, Praha 2016, 90 stran)
Posudek vedoucího práce

Charakteristika práce

Východiskem práce Štěpána Matušky je Patočkův koncept filosofie jako „péče o duši“ (τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖσθαι) přejetý z Platonovy *Obrany Sokrata* (30b1-2). Práce ukazuje celkem trojí podobu, které tato koncepce filosofie u Patočky nabyla, a podle ní Štěpán Matuška také svůj výklad člení: (1) Patočkův přednáškový cyklus na FF UK *Sokrates* z r. 1947 (str. 11-37); (2) přednáškový cyklus na FF UK *Platon* z r. 1947-48 (str. 38-65); (3) projekt *Negativní platonismus* z počátku 50. let, uskutečněný jen částečně (str. 66-77).

Zatímco v přednáškách o Sokratovi dominuje sokratovský motiv vědění nevědění, tj. vědomí mezi lidského poznání ohledně posledního cíle, jímž je dobro, zmiňuje Patočka ve výkladech Platonových dialogů ve svém druhém cyklu Heideggerem inspirovanou představu zapomenutosti a rozpomínání na bytí (jež jsou tu spojeny s platonskou anamnesí). Konečně *Negativní platonismus* představuje pokus pozbavit platonismus předmětných obsahů idejí a ponechat pouze jejich *chorismos* („oddělení“) jako možnost překročení daného, tj. jako základ svobody.

Patočka nachází určitý rozdíl mezi tázáním sokratismu a tendencí k předmětné odpovědi v platonismu, o jehož „resokratizaci“ čili negativizaci se posléze pokouší v *Negativním platonismu*. Přesto má Štěpán Matuška nepochybně pravdu, když ve všech těchto verzích vidí jakési společné jádro Patočkovy interpretace péče o duši, totiž překročení danosti v otázce, která nenachází předmětnou odpověď, nýbrž jen otevřený horizont dalšího tázání. Velmi oprávněně se rovněž ptá, nakolik je tato interpretace Platonovi samému práva a nakolik je ve své pozbavenosti konkrétních obsahů při vší své sympatické otevřenosti nakonec nosná.

Tuto obavu neformuluje Štěpán Matuška jako kritiku Patočkova konceptu, nýbrž jako osobní nejistotu: „Mám-li tedy v intenci těchto Patočkových tvrzení směřujících k nepředmětnosti (takřka do nicoty) odpovědět na otázku, jakou má povahu toto dobré, k němuž směřuje pohyb transcendující duše, a na otázku, může-li toto dobré být vůbec cílem, k němuž by mohla duše směřovat, musím se opravdu přiznat, že nevím“ (str. 37).

Práce Štěpána Matušky je výsledkem několikaletého boje s Patočkovou představou „transcendování bez transcendence“, která je pro teologa, vědomého si nepředmětnosti „předmětu“ teologie, nepochybně velice lákavá, zároveň však poněkud znepokojivá. Jak bylo však naznačeno v předchozím citátu, autor práce neproměňuje tuto nepředmětnost v nový dogmatismus, nýbrž si plně uvědomuje prekérnost Patočkova pojetí. Upřímnost, s jakou je toto dilema v práci představeno (srv. také str. 84 *et passim*), patří nepochybně k jejím sympatickým stránkám.

Rozsah zpracovaných textů se zdaleka neomezuje na tři hlavní interpretovaná díla, nýbrž přihlíží k širšímu spektru Patočkových spisů ze 30.-50. let (celkem 18 položek). Pozdější díla ponechává práce přiznaně stranou; z nich by stály v daném kontextu za prozkoumání zejména bytové přednáškové cykly ze 70. let *Platonova péče o duši a spravedlivý stát* a *Platon a Evropa*, stejně jako řada Patočkových článků věnovaných interpretaci Platonova díla. Ze sekundární literatury vzal autor práce v úvahu relevantní texty v českém jazyce, publikované i nepublikované; přihlédnutí k textům cizojazyčným (kupř. J. P. Arnason, R. Barbaras, O. Cauly, F. Fernández, N. Frogneux, J.-P. Charcosset, D. Jervolino, Ph. Merlier, P. Rodrigo, L. Učník, G. Vaccaro) by bylo zajímavé spíše pro recepci Patočkovy představy péče o duši, než by zásadně změnilo její interpretaci. Přinejmenším z důvodů kolegiality by byl autor mohl zmínit patočkovské články svých kolegů z ETF publikované v *Teologické reflexi* 2/13, 2007 k dvojnásobnému Patočkovu jubileu.

Věcné problémy

Pochopení Patočkových myšlenek, k němuž se Štěpán Matuška dopracoval, je podle mého přesvědčení v zásadě správné, jakkoli druhé dvě kapitoly věnované Patočkovu *Platonovi* a *Negativnímu platonismu* neskryjí určitý odpor, který tyto obtížné texty čtenáři kladou.

(1) Patočkovy výklady o Platonovi obsahují těžce zdolatelný paradox, neboť chtějí Platonovi přičíst „objev bytí“, zároveň však jeho nenáležitě zpředmětnění v idejích (Patočka překládá řec. οὐσία jako „bytí“). Rozdíl mezi nepoznatelným základem, tj. dobrem, a idejemi v jejich poznatelné určitosti, jak s ním počítá Platonova *Ústava*, lze jen dosti krkolomně spojit s Heideggerovou ontologickou diferencí mezi bytím a jsoucнем. Kupříkladu rozpomínka na ideje, která podle Platona (*Menon* 81c-d, *Faidon* 75b-76a,

Faidros 249b-d) umožňuje orientaci ve smyslovém světě, může být jen v jakési alegorické interpretaci vyložena jako překonání zapomenutosti bytí (str. 60-62). Heideggerovskému bytí by *mutatis mutandis* mohla odpovídat nejspíše idea dobra, ta však podle *Ústavy* (509b) bytí přesahuje a je spíše připodobněna světlu, v němž lze ostatní ideje spatřit. „Ontologická diference“ mezi bytím, které není žádným jsoucnem, a jsoucný, by tak mohla být spíše snad vztahem mezi ideou dobra a ostatními idejemi než mezi idejemi a smyslově zakusitelnými věcmi, jež na nich participují. Této obtíže je si práce vědoma (str. 54-60), zcela srozumitelné vysvětlení této problematiky však nepodává.

(2) V Patočkově výkladu Platona ze 70. let je jedním z hlavních motivů představa duše, která má zdroj pohybu sama v sobě z Platonova *Faidra* (245c-246a). Kosmologický význam této Platonovy myšlenky je ovšem u Patočky podroben existenciálnímu přeznačení ve smyslu spontaneity a svobody pobytu, který se sám určuje. Těmito pozdními Patočkovými spisy se práce již nezabývá, Patočka měl nicméně tuto odvážnou interpretaci na mysli již za války (*Nitro a duch*) a později ji spojil s interpretací Aristotela a pohyby existence. Je dosti nápadné, že se tento motiv v práci vůbec neobjevuje. Znamená to, že v Patočkových dílech ze 30.-50. let nehraje žádnou roli?

(3) Koncept negativního platonismu není prost obtíž, jak Patočka posléze sám konstatoval (v dopise V. Richterovi z 6. 11. 1958 jej prohlašuje za „nepochopitelnou naivnost“). Štěpán Matuška na tyto obtíže upozorňuje, aniž by však formuloval své stanovisko zcela jasně. Zdá se, že je ochoten akceptovat představu nepředmětné Ideje jako apelu k transcendování daného, tj. jako umožnění svobody (str. 73-76). Chápe tedy také svobodu ryze negativně jako distanci od danosti (str. 72)?

(4) Na druhé straně si nejsme jisti, zda je autor práce ochoten přijmout také představu poznatelné určitosti (idejí) jako pouhých konstruktů lidské řeči, nikoli jako ontologické skladby věcí (*flatus vocis?*, str. 69-70). Je skutečně teprve řeč zpředmětněním čehosi původně nepředmětného, jak zde Štěpán Matuška naznačuje (srv. také str. 82)? Mínilo to Patočka?

(5) Patočkovu „apofatickou“ cestu by podle autora práce bylo záhodno doplnit cestou „katafatickou“, tj. afirmativní či pozitivní. Jak si ji autor vlastně představuje? Snad ve smyslu novoplatonského nepředmětného počátku a určitosti bytí, která není pouhým konstruktem lidské řeči? Nebo ve smyslu Jaspersovy „filosofické víry“ (str. 81-84)? Apofatická a katafatická cesta je navíc uvedena v paralelu s cestou „nahoru“ (*anó*) a „dolů“ (*kató*) (str. 81). Přiznám se, že tomuto výkladu zcela nerozumím.

Formální nedostatky

Formální úroveň práce je přijatelná, ačkoli není bezvadná. Vyskytují s v ní překlepy a pravopisné chyby (ojediněle i hrubé, str. 2), nikoli však v míře neúnosné. Závěrečné části práce trpí určitou věcnou nesrozumitelností.

Zarážející je poznámka 58 na str. 11, kde autor vyjadřuje nejistotu nad tím, zda se odkaz Diels-Kranz týká sbírky *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Snad chce vyjádřit, že edice Patočkova *Sokrata* z r. 1990 v SPN je nedokonalá? (To je bohužel jistě pravda.)

V bibliografii Patočkových děl (str. 86-88) jsou poněkud neobvykle údaje o svazcích souborného vydání uvedeny v poznámkách (potřebné údaje nicméně nescházejí, jen je obtížné je najít).

Závěr

Přes uvedené drobné nedostatky i věcné nejasnosti (které do velké míry padají na vrub interpretovaných děl) Štěpán Matuška ve své práci prokázal odvahu i způsobilost samostatně přemýšlet na základě relevantně zvolené literatury; své otázky, spíše než odpovědi (což u zvoleného tématu nepřekvapuje) vyjádřil způsobem kompetentním a sledovatelným. Jeho práce splňuje požadavky kladené na práci diplomovou, proto ji **doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnocení C nebo lepší podle výsledku obhajoby** (při níž by se měl kandidát vyjádřit zejména k problémům 1–5 uvedeným výše).

Fribourg 17. 8. 2016

Lenka Karfíková